

ARNAVUTLUK MECLİS-İ MÜESSESAT AZASINDAN TÜRK VE BEKTAŞİ MUHİBLERİNDEN S. LUZAT'IN MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE YAZDIĞI MEKTUP

LETTER FROM S. LUZAT, A MEMBER OF THE ALBANIAN ASSEMBLY
AND A FRIEND OF TURKS AND BEKTASHI, TO MUSTAFA KEMAL PASHA

SEBİLE YILDIZ AYBAK*

Sorumlu Yazar

Öz

Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Sulucakarahöyük'te bir tekke kurmuş, burada yetiştirdiği dervişler sayesinde Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Tekkede yetişen dervişler aracılığıyla Bektaşî düşüncesi Anadolu dışındaki bölgelere de yayılmıştır. Osmanlı Devleti içerisinde Bektaşîler, Kalender Çelebi isyanının olduğu dönem haricinde 19. yüzyılın başlarına kadar istikrarlı bir süreç yaşamışlardır. Ancak bazı Bektaşî babalarının Yeniçeri isyanlarını desteklemesi ve Tepedelenli Ali Paşa ile yakın ilişkiler kurması nedeniyle III. Selim döneminde devletin Bektaşîlere bakışı değişmeye başlamış ve Yeniçeriler, yapılacak yeniliklerin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmüştür. Nitekim II. Mahmut döneminde 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılmış, Yeniçerilerin manevi eğitimini üstlenmiş olan Bektaşî tekkeleri kapatılmıştır. Böylece Bektaşîliği gözden düşürmek amacıyla Bektaşîlik aleyhine birtakım dedikoduları da içeren eserler yayınlanmaya başlamıştır. Bunlardan en bilinenleri Esat Efendi'nin 1827 yılında yayınladığı "Üss-i Zafer", Şirvanlı Fatih Efendi'nin yayınladığı "Gülzar-ı Fütûhat" gibi eserlerdir. Padişah Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde Bektaşîler fazla sıkıntıyla karşılaşmamışlarsa da bu dönemde Bektaşîler hakkında kitaplar ve risaleler yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Bunların arasında ise Harputlu Hoca İshak Efendi tarafından 1874-1875'te yayınlanan "Kaşîfû'l Esrar ve Dafîü'l-Eşrar" ve Bektaşîlik karşıtı kitaplara reddiye şeklinde Ahmed Rif'at tarafından 1876 yılında yayınlanan "Miratu'l-Makasid Def'i'l-Mefasid" gibi eserler örnek gösterilebilir. Bektaşîler hakkında yapılan propagandalar ve yazılan eserler onları, toplum nezdinde olumsuz bir şekilde etkilemesine rağmen Bektaşîlerin Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde ön saflarda yer aldığını görmekteyiz. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 30 Kasım 1925'te kabul edilen bir yasayla tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına karar verilmiş ancak Bektaşîler hakkındaki yayınlar ve olumsuz propagandalar bu tarihten sonra dahi devam etmiştir. Bu çalışmada 1926 yılında İstanbul'da yayınlanan Büyük Gazete'de H.A rumuzlu bir muharrir tarafından kaleme alınan ve Bektaşîlik hakkında gerçeklerle bağdaşmayan iddialar içeren "*Bir Bektaşî Babasının Hatıratı: Bektaşî Tekkesinde Senelerce Neler Gördüm*" yazı dizisi üzerine Arnavutluk Meclis-i Müessesat azası S. Luzat'ın Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı ve söz konusu yazı dizisine karşı tepkileri içeren mektup incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniçeri Ocağı, Bektaşî, Vak'a-i Hayriye, S. Luzat, Üss-i Zafer, Büyük Gazete.

Araştırma Makalesi / Künye: YILDIZ AYBAK, Sebile. "Arnavutluk Meclis-i Müessesat Azasından Türk ve Bektaşî Muhiblerinden S. Luzat'ın Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Yazdığı Mektup". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 114 (Haziran 2025), s. 41-54. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1550295>

* Dr., Türkiye Büyük Millet Meclisi, E-mail: sebileyildiz60@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7339-4317

Abstract

Hacı Bektaş Veli, who came from Horasan to Anatolia in the 13th century, established a dervish lodge in Sulucakarahöyük and made significant contributions to the Turkification and Islamization of Anatolia through the dervishes he trained. Through the dervishes raised in this lodge, Bektaş thought spread to regions outside Anatolia. Within the Ottoman Empire, Bektaş experienced a stable period until the early 19th century, except during the Kalender Çelebi rebellion. However, because some Bektaş leaders supported the Janissary rebellions and established close relations with Tepedelenli Ali Pasha, the state's view of Bektaş began to change during the reign of Sultan Selim III, and the Janissaries were seen as one of the greatest obstacles to reforms. Indeed, during the reign of Sultan Mahmud II, the Janissary Corps was abolished in 1826, and the Bektaş lodges, which had been responsible for the spiritual training of the Janissaries, were closed. Consequently, to discredit Bektaşilik, various works containing some defamatory rumors against it began to be published. Among these, the most well-known are Esat Efendi's "Üss-i Zafer", published in 1827, and Şirvanlı Fatih Efendi's "Gülzar-ı Fütühât". Although Bektaş did not face significant difficulties during the reigns of Sultan Abdulaziz and Sultan Abdulhamid II, books and treatises about Bektaş began to be published again during this period. Examples include Harputlu Hoca İshak Efendi's "Kaşifü'l Esrar ve Dafiü'l-Eşrar", published between 1874-1875, and Ahmed Rif'at's "Miratü'l-Makasid Def'i'l-Mefasid", published in 1876, which was a refutation of anti-Bektaş books. Despite the negative impact of propaganda and publications on Bektaş in the public eye, Bektaş were seen fighting on the front lines during World War I and the National Struggle. However, even after the end of the war and the enactment of a law on November 30, 1925, closing lodges, convents, and tombs, publications and negative propaganda about Bektaş continued even in 1926. This study examines a series of articles titled "Bir Bektaş Babasının Hatıratı: Bektaş Tekkesinde Senelerce Neler Gördüm" published in Büyük İstanbul Gazetesi in 1926 by an anonymous author with the initials H.A., and a letter from S. Luzat, a member of the Albanian National Assembly, to Mustafa Kemal Pasha, expressing reactions to these articles.

Key Words: Janissaries, Bektaş, Vak'a-i Hayriye, S. Luzat, Üss-i Zafer, Büyük Gazete.

Giriş

Yeniçeri Ocağı'nın tam kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, genel kabul gören görüş, bu ocak sisteminin Sultan I. Murad döneminde kurulduğudur. Osmanlı ordusunda önemli bir yere sahip olan ve 1826 yılında kaldırılana kadar varlığını sürdüren Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda Selçuklu ve Memluk askeri teşkilatlarının etkisi olmuştur (Uzunçarşılı, 1988, 144; Köymen, 2014 199). Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde ele geçirilen savaş tutsaklarının beşte biri, pençik oğlanı olarak sultanın hizmetine verilmiştir. Çandarlı Halil Paşa'nın önerisiyle sayıları artan pençik oğlanlarından hassa ordusu oluşturulmuş ve bu ordu Kapıkulu Ocakları olarak adlandırılmıştır. Yeniçeriler, Kapıkulu yayalarının en itibarlı birliği haline gelmiştir (Uzunçarşılı, 1988, 14; İnalçık, 2009, 58). Osmanlı Devleti'nin ordu ihtiyacını karşılamak için oluşturulan Yeniçeri Ocağı, Hristiyan asıllı esirlerin devşirilerek Türklük ve Müslümanlık esaslarına göre yetiştirilmesiyle meydana gelmiştir. Devşirilen çocuklar kısa bir eğitim aldıktan sonra Türk ailelerin yanına verilerek Türkçe öğrenmeleri ve İslamiyet'i özümsemeleri sağlanmıştır (Neşri, 1983, 98). Bu şekilde yetiştirilen yeniçeriler, padişahın merkezi otoritesinin güçlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır.

Yeniçerilerle Bektaşiler arasındaki ilişki, Hacı Bektaş Veli'nin Orhan Gazi döneminde Yeniçerilere dua edip onlara "Yeniçeri" ismini vermesiyle başladığı rivayet edilmiştir. Ancak Hacı Bektaş Veli'nin 1271 yılında vefat ettiği ve Yeniçeri Ocağı'nın Sultan I. Murad döneminde kurulduğu bilindiğinden, bu olayın tarihsel olarak gerçekleşmesi mümkün değildir (Maden, 2015, 174). Yine de bu efsaneye

olan inanç, Yeniçeriler üzerinde manevi bir bağ kurmuştur. Hatta Yeniçerilerin giydiği bürk ve Hacı Bektaş Veli ile ilişkilendirilen diğer efsaneler, Bektaşî dervişlerinin XV. ve XVI. yüzyıllarda bu bağları kuvvetlendirmek için büyük çaba harcamalarının bir sonucudur (Aşıkpazade Tarihi, 1332, 204-206; Maden, 2015, 175-176); Karakulak, 2024, 33-34). Osmanlı Devleti'nde Yeniçerilik sisteminin kurulmasıyla birlikte, Bektaşiliğin yeniçerilere manevi destek sağladığı ve bu tarikatın öğretilerinin yeniçeriler tarafından benimsendiği görülmektedir. Bektaşilik, yeniçerilerin dini, ahlaki ve askeri niteliklerini kazanmalarında etkili olmuş, hem askerler için manevi bir moral kaynağı olmuş hem de savaşma gücü kazandırmıştır (Egri, 2002, 113).

Bektaşilik, XVI. yüzyılın başlarında Hacı Bektaş Veli tekkesinin başına getirilen Balım Sultan tarafından teşkilatlandırılmış ve tam anlamıyla bir tarikat haline getirilmiştir. Bu dönemde, Yeniçerilerle Bektaşilik arasındaki ilişkiler daha belirgin hale gelmiş ve Bektaşilik, XVI. yüzyıldan itibaren gelişim göstermiştir. Yeniçeri-Bektaşî ilişkileri XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca ilerlemiş ve hatta XIX. yüzyıl başlarına gelindiğinde, bu ilişki tamamen yerleşmiş ve Yeniçeri isyanlarına da etki etmiştir (Sezgin, 1990, 128). Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında II. Mahmut tarafından kaldırılmasıyla Yeniçerilikle ilişkili tüm kurumlar ortadan kaldırmak istenmiş ve Bektaşilik de yasaklanmıştır.

1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması ve Bektaşiliğin Yasaklanması

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ilgili olaylar yeni bir askeri teşkilat olan Eşkinici Ocağı'nın kurulması ile başlamıştır. Mayıs 1826'da Sultan II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenlerinin de hazır bulunduğu bir meşveret meclisi toplayıp askeri bir ıslahat yapma düşüncesini açıklamıştır (Baykara, 1995, 1). Devlet ileri gelenlerinin katıldığı bu toplantıda devletin mevcut ocaklarının dışında talimli askere ihtiyacı olduğu zorunluluğu dile getirilmiş (Ahmet Lütü, 1290, 134-136)¹ ve toplantının sonunda Eşkinici adıyla talimli bir odunun kurulmasına karar verilmiştir (Mutlu, 1994, 18).² Bu toplantıdan sonra Şeyhülislam tarafından hazırlanan "hüccet-i şer'iyeye" bütün devlet ileri gelenleri tarafından imzalandıktan sonra Yeniçeri Ocağı tarafından da imzalanmıştır. Yeniçeriler, Eşkinici Ocağı'nın kurulmasını kabul etmiş gibi görünseler de aslında içten içe isyan hazırlığı yaparak, isyan için en uygun vakti beklemişlerdir. Nihayet 12 Haziran 1826 günü Sultan II. Mahmut'un da hazır bulunduğu bir törenle Eşkinici askerleri Et Meydanı'nda talim yapmaya başlamıştır. Eşkinici Ocağı talime başladıktan sonra Yeniçeriler, 14 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı kazanlarını Et Meydanı'na çıkararak isyan etmiştir.

Sadrazam, durumu öğrendikten sonra hemen II. Mahmut'u haberdar etmiş ve II. Mahmut, devletin ileri gelenleri ve toplumun güvenini kazanmış kişiler ile birlikte

1 II. Mahmud devletin içinde bulunduğu durumu Hatt-ı Hümayun'da "Bir de şu Ocaklı'nın hali şimdiye kadar def'atle tecrübe olundu. Ve erbab-ı ukûlun tedbirinde aciz kaldıkları madde-i müşkiledir. Eğerci şimdilik sukûta vardılar gibi ise de bunların şimdiye değin meşhûd olan hallerine nazaran sözlerinde devam u sebat etmedikleri malum olan bir keyfiyettir. Ancak böyle vakt-i nazikde bu azgınlıkları dahi tahammül olunur dereceyi aştı..." şeklindeki ifadeler ile ortaya koymuştur. Hatt-ı Hümayun metni için Bkz. Tarih-i Lütü, I, 134, 136.

2 Eşkinici Ocağı tam olarak kurulmadan önce II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenlerini taltif etmiş ve Ağa Hüseyin Paşa vasıtası ile Ocağın sözü geçenlerini etkisiz hale getirmiştir. Yeniçeri Ağası Celaleddin Ağa ile Eşkinici tahriri hakkında sık sık müzakerelerde bulunmuştur. Bkz. Şamil Mutlu, Mehmed Daniş Bey ve Eserleri, Yeniçeri ocağının kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Edebiyat Fakültesi Basımevi İstanbul 1994, s. 18.

Topkapı Sarayı'nda müşavere meclisini toplamıştır (Mutlu, 1994, 21).³ Müşavere meclisinde alınan kararla⁴ Peygamber sancağı Hırka-i Şerif'ten çıkarılarak, Sultan Ahmet Camii'nin minberine konulmuştur. Daha sonra İstanbul'un bütün semtlerine haberciler gönderilerek herkesin Hz. Peygamber'in sancak-ı şerifi altında toplanması istenilmiştir. Bu çağrının ardından, padişahın yanında yer alarak yeniçerilere karşı koymak amacıyla medrese talebeleri ve halktan birçok kişi padişahın etrafında toplanmıştır. Ayrıca, daha önceki isyanlarda yeniçerileri destekleyen Topçu, Cebeci, Humbaracı, Bostancı, Lağımçı ve Arabacı ocaklarının zabitan ve askerleri de padişahın yanında yer almak üzere saray ve çevresinde mevzilenmişlerdir. Bu arada Et Meydanı'nda toplanan Yeniçerilere adamlar gönderilerek nasihat edilmiş ve bu isyandan vazgeçmeleri istenmiştir. Bütün nasihatlerin faydalı olmayacağı anlaşıncı Yeniçerilerin bulunduğu kışlanın kapısı kırılarak ateşe verilmiştir. Her taraftan kuşatma altına alınan yeniçeri kışlası, kanlı çarpışmalar sonucunda II. Mahmut'un kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir (Maden, 2010, 54). Firar eden Yeniçerilerin birçoğu yakalanarak idam edilmiş ve kaçabilenler İstanbul dışına çıkmıştır. Olayın ertesi günü Yeniçeri Ocağı'nın tamamen kaldırılmasına karar verilerek ferman hazırlanmıştır.⁵ Hazırlanan ferman Sultan Ahmet Camii minberinde Esat Efendi tarafından okunmuştur. Bu ferman sureti daha sonra bütün sancaklara gönderilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, 548-559; Sezer, 1997, 219).

Yeniçerilik tamamen ortadan kaldırıldıktan sonra sıra onlarla ilişki içerisinde olan kurumlara gelmişti. İstanbul'da bulunan Bektaşiler, Yeniçeri Ocağı ile olan ilişkileri ve halkı batıl yollara sevk ettikleri gerekçesiyle tekkeleri yıkılarak sürgüne gönderilmişlerdir. Sürgün edilen Bektaşilerin itikatlarının düzeltilmesi için kadı, naip, müftü ve imam gibi kişiler görevlendirilmiştir. Mahalle imamaları mahalle aralarında saklanan Bektaşileri görevli memurlara haber verecek, Müftüler ise Bektaşileri sözleriyle ıslah edecekti (Maden, 2010, 84). Yeniçerilerin işlettikleri berber dükkanları ve kahvehaneler, birer fesat ve dedikodu merkezi durumuna geldiği, camiye gitmeyen birtakım işsiz güçsüz kimselerin toplanma yerleri oldukları bahanesiyle yıktırılmıştır. Ayrıca Topkapı Sarayı'nda yapılan bir mecliste Bektaşî tekkelerinin bozulduğuna ve tasfiye edilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu karar, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını takip eden süreçte alınmış ve Bektaşilik de II. Mahmut'un emriyle

3 Müşavere meclisinde yapılan tartışmalara Dürrizade Abdullah Molla Efendi, Mekkizade Asım Molla Efendi, yasincizade Abdülvehhab Efendi, Sıdkızade Mustafa Efendi, diğer yandan ulema ile devlet ricali, suhtegan, Topçu Arabacı, Humbaracı, Lağımçıyan, Kalyoncuyan, Tersaneli, Galata Başağası Pabuşu Ahmed, beş yüzden fazla askeri ve Hassa hasekileriyle birlikte birçok asker katılmıştır. Bkz. Şamil Mutlu, Mehmed Daniş Bey ve Eserleri, Yeniçeri ocağının kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Edebiyat Fakültesi Basımevi İstanbul 1994, s. 21.

4 Müşavere meclisinde yapılan tartışmalara iki görüş hâkim olmuş bir grup sancağın çıkartılmasından yana tavır almış, diğer grup ise sancağın çıkartılmasından sonraki durumun belirsizliğinden bahsederek padişahın tereddüdüne neden olmuşlardır. Dersimden Kürt Abdurrahman dinin bekası için ocağın kaldırılması yönünde görüş belirtmiş ve tereddütleri ortadan kaldırmıştır. Bkz. Tarih-i Cevdet, XII, s. 158.

5 Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını ilan eden fermanda, Yeniçeri Ocağı'nın başlangıçta devlete büyük yarar sağladığını ancak zamanla içine çeşitli fesat ve uygunsuz kişilerin karıştığını belirtilmektedir. Son yüz yılda savaşlarda yenilgiye uğradıkları ve düşmanların Osmanlı topraklarını işgal ettiği vurgulanmaktadır. Birkaç kez eğitilmiş askeri birlikler kurulmaya çalışıldığında, Yeniçerilerin buna karşı çıkarak isyan ettikleri ve bu birliklerin dağıtılmasına yol açtıkları, bu durumu bir alışkanlık haline getirdikleri ifade edilmiştir. Son olarak yeni ve eğitilmiş bir ordu kurma kararı alındığında Yeniçerilerin yine ayaklandığı, söylenenleri dinlemedikleri için üzerlerine kuvvet gönderilerek, kışlalarının yakıldığı ve cezalarının verildiği anlatıldıktan sonra yeniçerilik nam ve nişanlarının tamamen kaldırıldığı ilan edilmiştir. Aynı fermanda, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında bir ordu kurulacağı duyurulmuştur. Bkz. Ocağın kaldırılışını detaylı olarak Esad Efendi, Üss-i Zafer'de anlatmaktadır. Bunun dışında, Ahmet Cevdet, İ. Hakkı Uzunçarşılı ve Ahmed Cevad, aynı konuyu ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

yasaklanmıştır. Yasak uygulanırken de Bektaşiler, Yeniçerilere olan desteklerinden ziyade itikadi kusurları bakımından ağır eleştiriler almışlar, zındık, dinsiz, kafir gibi sözlerle nitelendirilmişlerdir. Tekkelerin emlakının ise yeni kurulacak ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için satılıp elde edilen gelirin hazineye aktarılması yoluna gidilmiştir. (Mutlu, 1994, 25; Öz, 1997, 55-60; Maden, 2010, 83).

2. Bektaşiler Hakkında Yapılan Bazı Yayınlar

Yeniçeri Ocağı, 17 Haziran 1826 tarihinde kaldırılmış olup bu olaya Osmanlı tarihlerinde “Vak’a-i Hayriye” denilmiştir. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra 8 Temmuz 1826 tarihinde padişahın da hazır bulunduğu, Şeyhülislam Kadızade Mehmet Tahir Efendi’nin başkanlığında Babu’s-sade Camii’nde bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Bektaşilerin altmış yıldan daha eski olanları dışında tüm tekkelerin yıktırılması, vakıflarına el konulması, Hacı Bektaş Veli Türbesi gibi bazı kadim tekkelere dindar olmak kaydıyla birer türbedar tayin edilip maaş bağlanması yönünde karar alınmıştır. Bektaşî babaları Cevdet Paşa’nın ifadesiyle “*makarr-ı ulema*” olan beldelere sürgün edilmişler (Ahmet Cevdet Paşa, 1309, 182) ve Bektaşî tekkelerinin başına Nakşî şeyhleri atanmıştır (Esat Efendi, 1293: 218-219; Küçük, 2003, 34-35; Sezer, 226).⁶

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasına tanık olan yazarlar tarafından bazı eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerden en çok bilineni Sahhaflar Şeyhizade Mehmet Esat Efendi’nin yazdığı Üss-i Zafer adlı eserdir. Mehmet Esat Efendi bu eserde Yeniçerilerin menşei, kuruluşu ve geliştirilmesi, bozulmasının ve kaldırılmasının sebeplerini anlatmıştır. Esat Efendi, Üss-i Zafer’de Bektaşîleri, mel’un kişiler olarak nitelemiş ve ehl-i imanin itikadını bozmakla suçlamıştır. Esat Efendi’ye göre Bektaşî tekkeleri meyhane olarak kullanılmaktadır. Bektaşîlerin, Ramazan ayında oruç tutmadıklarını, içki içtiklerini, farz namazları bile kılmadıklarını, Hz. Ali dışındaki halifelere alenen küfrettiklerini iddia etmiştir. Esat Efendi, Yeniçeriler için “devlet düşmanı”, Bektaşîler için “din düşmanı” tabirlerini kullanmaktadır (Esat Efendi, 1243, 218-219). Ayrıca Bektaşîler, Yeniçeri Ocağı’na karışarak bu ocağın da bozulmasına sebep olmuşlar ve Yeniçeriler ile birleşerek din ve devlete karşı ihanet eder duruma gelmişlerdir (Esat Efendi, 1243, 204-206; Maden, 2015, 180).

Şirvanlı Fatih Efendi de Gülzar-ı Fütûhat adlı eserinde Yeniçeriliğin kaldırılışı, Bektaşîlerin sürgünü, Asakir-i Mansure’nin teşkili hakkında bilgiler vermiştir. Şirvanlı Fatih Efendi, Bektaşîliğin yasaklanmasını, Bektaşîlerin sürgün edilmesini, Bektaşî tekkelerinin yeniçerilerin fesat yuvası haline getirilmesine bağlamıştır. Bektaşîler, İslam’a kâfirlerden daha fazla düşmandır, Hz. Peygamber’e ve ehl-i beyte karşı saygılı olduklarını söylemelerine rağmen durum bunun tam tersidir. Bektaşîler, Osmanlı hanedanı ve devlet adamlarına karşı her zaman düşmanca bir tutum sergilemişlerdir.

6 Yeniçeri Ocağı’nın ilgasından 21 gün sonra ulema ve meşayihinin fetvasına dayanarak Bektaşîlerin “*ehl-i bid’at ve müdmin-i hamr ve feskadan*” oldukları gerekçeleriyle Bektaşîliği önce Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yasaklayan II. Mahmut yine aynı gerekçeyle, altı ay sonra da Osmanlı sınırları içerisinde Bektaşî tekke ve zaviyesi bulunan eyaletlerde de yasaklamıştır. Nitekim 10 Ocak 1827 tarihinde Aydın, Saruhan, Muğla, Teke ve Hamid sancaklarında söz konusu Bektaşî tekke ve zaviyeleri bulunan mahallerin kadılarına, naiblerine ve mütesellimlerine; ayan ve sair zabitanaya; hatta memleket ileri gelenlerine hitaben yazılan fermana; Bektaşîlerin, Sünni ülema ve meşayihin görüşleri doğrusunda Şeyhülislamın fetvası ile asitanedeki gibi, memalik-i Anadolu’dan da kovulması, tekke ve zaviyelerinin kapatılması emredilmiştir. Bektaşîliğin asitanesi (merkezi) Hacıbektaş’taki Hacı Bektaşî Veli Dergahı bu uygulamadan muaf tutulmuştur. Bkz. Esat Efendi, Üss-i Zafer, 218,219.; Hamiyet Sezer, Yeniçeri Ocağının Kaldırılışının Taşradaki Yansıması (1826-1827), 226, Hülya Küçük, Kurtuluş Savaşında Bektaşîler, 34-35.

Şirvanlı Fatih Efendi, Bektaşileri Osmanlı Devleti için Firavun gibi, ümmet için ise, ikinci bir Ebu Cehil olarak görmüştür (Şirvanlı Fatih Efendi, 2001, 19).

II. Mahmut'un ardından tahta geçen Abdülmecit (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876) ve II. Abdülhamit (1876-1909) dönemlerinde Bektaşilere karşı bir yumuşama dönemine girildiği görülmektedir. Özellikle 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Bektaşî tarikatı da rahat bir nefes almıştır. Bu dönemlerde Bektaşî tekkeleri resmen açılmamakla birlikte faaliyetlerine göz yumulmuştur. Ancak her şeye rağmen Bektaşîler hakkında eleştirilerde bulunan eserler bu dönemlerde de devam etmiştir.

1875 yılında Harputlu İshak Efendi yazdığı *“Kaşîfî'l-Esrar ve Daîî'l-Eşrar”* adlı eserinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolunu takip eden Bektaşîlerin artık kalmadığını ve tarikatta pek çok hakikat ehli kimse gelmesine rağmen sonraki dönemlerde münafıkların Bektaşî tarikatını siper ederek bidatlar ortaya koyduklarını ve bu nedenle de tarikatın yanlış yola saptığını belirtmiştir. Bektaşîliğin tarihi seyri hakkında bilgi veren İshak Efendi, Bektaşîliğin yasaklandığı dönemde, Bektaşî tekkelerinin Nakşilere verildiğini, Bektaşîlerin de Sadi, Rifai, Kadiri ve Nakşî kıyafetlerine bürünerek icraatlarına devam ettiklerini belirtmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin, mürşid-i kamil ve şeriata uyan bir zat olduğunu, kendi dönemindeki Bektaşîliğin Hacı Bektaş ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını, bunların hepsinin namazı terk eden ve içki içen kişiler olduklarını iddia etmiştir. Hatta Bektaşîler'in meclislerinde eş değiştirme olayının cereyan ettiğini, birbirinin eşinden hoşlanan iki kişinin –Baba'nın izniyle– ölünceye değin birbirlerinin eşlerini kullanabileceklerini, Bektaşîler'in Baba'ya para vererek günahlarını bağışlattıklarını belirtmiştir (İshak Efendi, 1295, 2-26.).

1902 yılına gelindiğinde Bektaşîlik hakkında yayınların devam ettiği görülmektedir. Hüseyin Vassaf Bey tarafından yazılan *“Sefîne-i Evliya-yı Ebrar Şerh-i Esmar-ı Esrar”* adlı eserinin I. cildinde Bektaşîler tarikatlarının ehl-i sünnet mezhebinin dışında baştan sonra hurafelerle dolu bir tarikat olduğuna dikkat çekilmiştir. Bektaşîler, dinin ameli kısmına bakan ibadetleri tamamen bertaraf etmişler ve *“İlmi olan kısmını da bir takım batıl te'villerle ve zayıf inançlarla doldurmuşlar ve kati sûrette hakikat yolundan uzaklaştıkları gibi, cahil insanları iğfal ederek, bid'atleri ihdas ile onları dinden imandan etmişlerdir.”* (Hüseyin Vassaf, 2305-2309; Uymaz, 2018, 330; Gündoğdu, 2012, 8). Bektaşîler hakkında yayınlanan bu eserler, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde meydana gelen tartışmalarda Bektaşîliğe resmi bakışın somut biçimde yansımaları açısından önem taşımaktadır.

Bektaşîler, I. Meşrutiyet sonrası iktidara karşı muhalefetten yana olmuşlar, bu şekilde yeni yönetimin kendilerine daha müsamahakar davranacakları düşüncesiyle hareket etmişlerdir. II. Abdülhamit döneminde İttihatçıların yaşadıkları takibat ve bunun getirdiği gizlilik ihtiyacı göz önüne alınırsa İttihatçılar için en uygun tarikat yapılanmasının Bektaşîlik olduğu görülmektedir. İttihatçıların bütün Müslümanlara karşı kapsayıcı bir politika izlemeleri bu cemiyet içerisinde birçok Bektaşînin de bulunmasını sağlamış ve İttihatçıların II. Abdülhamit idaresine karşı İstanbul'da bazı Bektaşî tekkeleriyle ittifak kurdukları görülmüştür (Kocaova, 2020, 324). Örneğin Şehitlik Tekkesi İttihatçıların ilgi gösterdikleri en bilinen Bektaşî merkezinden biridir. Nitekim 1870'li yıllara gelindiğinde Bektaşîlere karşı oluşan yumuşamanın da etkisiyle Bektaşîler, yayın faaliyetlerine başlamıştır. Bektaşîlere saldıranlara karşı tarikat içerisinde Ahmet Rifat Efendi, Ahmet Rıfki Baba gibi Bektaşîliği savunan yazarlar ve şairler çıkmıştır.

1876 yılında Ahmed Rifat tarafından yayınlanan *“Miratu'l-Makasid Def'i'l-Mefasid”* adlı eserde Bektaşîlik tarihi ve adap ve erkânı hakkında bilgi vermektedir.

Ahmet Rıfat Efendi bu eseri, Bektaşilik aleyhindeki “*Kaşıfı’l-Eşrar ve Dafı’ul-Eşrar*” isimli kitabı kaleme alıp yayınlanmasının ardından hem genel olarak tasavvuf ve tarikatlar hakkında bilgi vermek ve hem de özellikle mensubu bulunduğu Bektaşî tarikatını tanıtmak amacıyla yazmıştır. Ahmet Rıfat Efendi, kitabın başlangıcında bütün tarikatların eşit olduğunu, tarikatlar arasında bir üstünlük, kıyaslaması yapmak niyetinde olmadığını belirtmiştir. Kitapta Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşiliğin ayin, erkan ve usulleri hakkında bilgiler mevcuttur. Yazar, Bektaşilik hakkında bilgiler verirken Bektaşî tarikatına yönelik eleştirilere de cevap vermiştir (İşhak Efendi, 1295, 179-250; Çift, 2003, 264).⁷

Bektaşilik aleyhinde Harputlu İşhak Hoca’nın yazdıklarına karşılık kaleme alınan diğer bir eser de Ahmet Rıfı Baba tarafından 1911-1913 yılları arasında yazılan “Bektaşî Sırrı” adlı eserdir. Ahmet Rıfı Baba’ya göre Harputlu İşhak Hoca’nın yazdıkları Bektaşilikten çok Hurufiliği anlatmaktadır ve özellikle Hurufilere ait olan eserler kullanılarak Bektaşilik hakkında bilgiler yazılmıştır. Halbuki Bektaşilik ile Hurufilik birbirinden ayrı şeylerdir. Bektaşilik Tanrı’ya ulaşmaya çalışana hizmet eden bir tasavvuf yoludur. Bektaşiliğin inanç esaslarının da yine Bektaşîlerin yazdığı eserlerden öğrenilmesi gerekir. Bugün Bektaşî tarikatından olanların en çok değer vererek okudukları eser, hicri sekizinci asırda yazıldığı tahmin edilen Hazret-i Hünkar Hacı Bektaş Veli’nin menkıbelerinden, kerametlerini konu alan Velayetname adındaki eserdir. Bunun dışında bütün tasavvuf ehlinin Kaygusuz Abdal’ın Abdal-name, Hazret-i Şah-ı Velayet Efendimizin sözlerini içeren Hutbetü’l-Beyan, Seyyid Nesimi Hazretleri’nin Nesimi Divanı, Hacı Bektaş Veli Hazretleri’nin hoş sözlerini içeren Küçük Velayetname, Saatçi Ali Dedebaba Risalesi ve Turabi Ali Dedebaba Divanı gibi eserler okunduktan sonra Bektaşiliğin iç yüzü hakkında bir parça bilgi edinmek mümkündür. Bu eserlerin her biri İslam’ın hikmeti, Peygamberin sırları demek olan vahdet-i vücud mesleğinin birer dalı ve açıklayıcısıdır. Bu eserler incelenirse, Bektaşiliğin diğer tasavvuf ehlinin izlediği yoldan başka bir şey olmadığı görülecektir (Gümüşoğlu, 2020, 587).

Yazarların yaptığı tüm reddiyelere rağmen Bektaşiliğe karşı yapılan müdahaleler bu tarikatın orijinalinde ister istemez bazı tahribatlar meydana getirmiştir. Özellikle Bektaşî tekkeleri atanan Nakşî şeyhlerden Bektaşîleri Sünnileştirmesi beklenirken onların bunu başaramadığı Bektaşilik adap ve erkanında bozulmalar ve değişimler yaşandığı görülmektedir. Bektaşîler, Bektaşî tarikatının yasaklanması karşısında II. Mahmut’a karşı tepki vermelerinin dışında devlete küsmemişlerdir. I. Dünya Savaşı’nda ve Milli Mücadele döneminde yardıma koşan tarikatlar içerisinde en görünen gruplardan olmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa, Aralık 1919’da Hacı Bektaş’taki ana tekkeyi ziyaret etmiş ve Bektaşîlerin tam desteğini görmüştür. Ayrıca TBMM öncesi, Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliyenin Bektaşî liderleriyle hemen her konuda muhabere halinde olduğu görülmektedir. Ali Rıza Paşa Hükümeti düşüp yerine Salih Paşa Hükümeti kurulduğunda ve İstanbul işgal edildiğinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Bektaşîler haberdar edilmiştir. Onlar da işgal güçlerine karşı ne gerekiyorsa yapacaklarını bildirerek protesto telgraflarını çekmişlerdir. 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açıldığında üç Bektaşî şeyhi

7 Mesela, şeyhin huzuruna varınca secde etmenin gerekliliğini, Hz. Adem’in yaratılışı ve akabinde cereyan eden olaylardan hareketle uzun uzadıya delillendirmeye çalışır. Ona göre, buradaki secde namazdaki gibi alını yere koyarak değil, hafifçe eğilerek mürşidin elini-eteğini öpmek şeklinde olur. Bundan da murad, “*hayr ü himmet talebi*”dir. Bkz. İşhak Efendi (1295/1878). *Kaşıfı’l-Eşrar ve Dafı’ul-Eşrar*. İstanbul, 179-250; Salih Çift, 1826 Sonrasında Bektaşilik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri, 263 – 265.

ile birlikte bazı Alevi mebuslar da seçilmiştir. Ayrıca Büyük Millet Meclisi'nin açılışı dolayısıyla tekkelerinde düzenledikleri törende Kur'an ve mevlitler de okutmuşlardır (Küçük, 2003, 176). Kurtuluş Savaşı yıllarında Tevfik Baba gibi bazı Bektaşiler, Bektaşî cemiyeti görünümüne bürünmüş, zararlı bir cemiyet olan Tarikat-i Salahiye Cemiyeti'nin mensubu gibi görünüp Ankara Hükümeti'ne casusluk yapmıştır (Yıldız Aybak, 2024, 76,105).

3. Büyük Gazete'nin Yazı Dizisi Hakkında S. Luzat'ın Mustafa Kemal Paşa'ya Yazmış Olduğu Mektup

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nde Bektaşiliği etkileyen en önemli olaylardan biri 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen 667 sayılı kanunla tekke ve zaviyelerin kapatılması olmuştur. Hacı Bektaş ilçesindeki Pirevi kapatılmış ve Bektaşî Dergahlarının tüm vakıflarına el konmuştur. Sadece İzmir Tire'deki Horasanlı Ali Baba Bektaşî dergahı, özel bir yasayla Atatürk'ün emri ile orijinalinin kaybolmaması için açık tutulmuştur. Nitekim Bektaşilik ve Bektaşilerin geçirdiği dönemlere bir yenisi daha eklenmiş ancak Bektaşiler hakkında yapılan olumsuz yayınlar bu dönem de dahi son bulmamıştır.

1926 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlayan Resimli “Büyük Gazete”, “Tarihe Karışan Bektaşiliğin Esrarını Neşrediyoruz: Bir Bektaşî Babasının Hatıratı, Senelerce Bektaşî Tekkelerinde Ne Gördüm?” başlığıyla Bektaşiler hakkında çok ağır ithamların bulunduğu bir yazı dizisine başlamıştır. Bu yazı dizisinde asil ve necip Türk milletinin içini kemiren, tembellik, fuhuş, rezalet yuvaları olan Bektaşî tekkelerini söküp attıktan sonra terakki ve refah yolunda durmadan, dinlenmeden ilerlemeye başlanıldığı ileri sürülmüştür. Bektaşilik baştan başa sır ile dolu bir alemdir. Hiç kimse bu sırı erişemediği için tekkelerin iç yüzünü de öğrenememiştir. Büyük Gazete, kadın, erkekli çalgı, içki, karma karışık alemleri hakkında malumat verecektir (Büyük Gazete, 33, 6). Büyük Gazete, “Bektaşiliği etraflı bir surette anlamak raksların usullerini bilmek için Bektaşiliği hakkıyla tanımak lazımdır. Bazıları Bektaşiliğe tarik diyorlar, bazıları da bir mezhep addediyorlar. Ne mezhep! Bektaşî, müstakil bir Allah olduğunu kabul etmez fakat Allah yoktur denildiği zaman, kendiliğinden bir iddiada da bulunmaz. Belki Kur'an ve hadise istinaden bu iddiada bulunur ve der ki: Kur'an'da bir Allah vardır. Halbuki ne bu Allah'ın şeklini söylüyor ve ne de her yerededir, diyor. Bu ise hem evet hem hayırdır. O halde Kur'an yalan mı söylüyor. Haşa! Kur'an'ın her kelimesi, her noktası doğrudur ve Peygamber açıkça söylemiştir: Nefsini bilen Allah'ını bilir. Ben size şah damarlarınızdan ziyade yakınum. Şimdi, bu ayet ve hadisleri birleştiriniz. Mademki Allah da şah damarlarımızdan ziyade bize yakındır. O halde bu Allah da birden yani ademden başka bir kimse değildir” cümleleriyle Bektaşilerin Allah'ı inkar ettiğini yazmıştır. Büyük Gazete bunların yanında Bektaşilerin sırlarını ortaya çıkardıklarını iddia ederek Bektaşiliğe girmek için yapılan ayinler, Bektaşilerin kadınlı, erkekli sapkın ilişkileri olduğunu, mum söndü ve bakireler ayini gibi sapık ayinleri olduğunu yazmıştır (Büyük Gazete, 6,7,8,9,10).

Büyük Gazete, 11. sayısında Bektaşiler hakkındaki söylemlerini daha da artırarak okuyucularına yazılanları nefretle, istikrahla satır satır okuyunuz diyerek seslenmektedir. Bektaşî tekkelerini, Türk milletini yıllarca, asırlarca medeniyetten geri bırakan yuvalar olarak anmaktadır. Okuyucularından milli istiklalimize kavuştuktan sonra bütün Türkleri böyle rezalet ve kepezelik yuvalarından kurtarmış olduğundan dolayı Büyük Gazete'nin ismini hürmetle yad etmelerini ve onun işaret ettiği medeniyet, refah ve saadet hedefine süratle ilerlemelerini istemiştir. Kendilerini serbest bir dine

mensup olarak gören Bektaşilerin Allah, Muhammed ve semavi kitapları inkar ettiğini iddia etmiştir (Büyük Gazete, 10). Yazar, Bektaşî erkeklerin birbirleri arasında aşk yaşadığını belirterek Hacı Bektaş-ı Veli'nin mücerretliği konusunda “*Mademki Hacı Bektaş-ı Veli Mücerred İdi. O halde Babaların da Muhakkak Mücerred Olması Lazımdır. Babalar Mücerred Olunca Erkek Aşkına da Bittabi...*” başlığıyla Hacı Bektaş-ı Veli'yi eleştirmekten de geri durmamıştır. Yazı içerisinde bir yeniçeri resminin altına savaşta güzel oğlanlara tesadüf eden bir askerin savaşı bırakarak asker toplamaya başladığına dair yazı yazılmıştır. Maalesef yazılar incelendiğinde her yazının biraz daha çirkinleşmeye başladığı görülmektedir (Büyük Gazete, 12). Örneğin başka bir yazıda; eline, diline, beline sahip olmak Bektaşiliğin üç büyük esasıdır ve bu esaslar çocuklara telkin edilirken baba elinde üç boğumlu bir değnekle çocukların eline, beline vurmaya başlar ve gelecekte baba olacak çocukları bu şekilde yetiştirmektedir. Çocukları yetiştiren babanın elindeki üç boğumlu değneği Hristiyan papazları ve Yahudi hahamları taşırlar (Büyük Gazete, 13). Muharrir burada aslında Bektaşilerin Müslüman bile olmadığını atalarının yolundan gittiklerini söyleyerek Hacı Bektaş-ı Veli'ye dahi dil uzatarak onun öğretilerini reddetmiş, Bektaşileri, Yahudi ve Hristiyan evlatları olarak göstermeye çalışmıştır.

Bektaşiler, bu yazı dizisine tepki göstererek yazıların hiçbir noktasının hakikat olmadığını ve insanlığa yakışmayan, hasta bir ruhun sayıklamaları olduğunu belirtmişlerdir. Bu arada 3 Aralık 1926 tarihinde Arnavutluk Meclis-i Müessesat azasından Türk ve Bektaşî Muhibbi S. Luzat, Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup göndererek bu yazı dizisini kınamış ve Bektaşiler hakkında kaleme alınan bu sayıklamaları sükûnetle geçiştirebileceklerini ancak makale yazarının ahlaktan insaniyetten, namustan tamamıyla yoksun bir zat olduğundan ve insanları küçük düşürmek arzusunda bulunduğundan bu acayip tipe karşı cevap vermeyi Türklüğün menfaati adına görev edindiklerini bildirmiştir. S. Luzat “*Cumhuriyetçilik*” maskesi altında görünerek Bektaşilerin mukaddesatına tecavüz eden “Büyük Gazete” muharririnin vicdanında zerre azap hissetmemesine hayret etmiştir. Türklüğün şeref ve istiklalinin yükselmesi için her vakit çalışarak yedi asırlık mücadele devresinde Bektaşiliğin cihat-ı İslamiyet tarafından hiçbir zaman namus ve ahlak düşmanı olarak görülmediğini belirtmiştir. Bektaşiliğin “*Büyük Gazete*” muharriri tarafından alçak bir surette kirletilmek istenmesini muharririn ahlak düşkünlüğüne ve bu ahlaksızlığı gazetesini daha fazla satma istemesine bağlamaktadır (DA, MGM, 86/567-4, 1).

S. Luzat, mektubunda Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben: “*Zat-ı riyasetpenahilerinin kainatın da malumu olduğu üzere Türklüğü birtakım haşerat-ı muzırranın rakabe-i esaretinden ve hatta tabir-i sahih ile kendi kendini tahkir ü tezlil fazihâsından kurtararak şahrah-ı temeddün ü insaniyete kendi milletini anlayıp ta'ziz ü tevkir seviyesine sevk ve is'ad için her dürlü mehaliki, icbarı göze alarak cansiperane çalışmakta bulundukları şu sırada mahrum-ı zevk-i hükûmet ü ni'met kalan bu zulme vü fesedenin aleni düşmenliğinden sarf-ı nazarla bugünde dostluk maskesiyle kurmuş olduğunuz o bina-yı muhteşem- hükûmeti ta temelinden yıkmak üzere Emevîlik desaisini istimale başladıklarını zirdeki vesâik peşin-i enzar-ı devletlerine arz ile redd-i eracı ü izhar-ı hakikate cüretiyle umuyorum.*” sözleriyle bütün dünyanın önünde Türklüğü yüceltmek ve esaretten kurtarmak amacıyla cansiperane çalıştıkları şu günlerde birtakım yalanlar uydurularak fesat çıkarmak amacıyla Emevî hilelerini kullanarak birlik ve beraberliğin bozulmak istendiğini belirtmiştir (DA, MGM, 86/567-4, 1).

S. Luzat'a göre bütün bu kudurmaların gerçek sebebi ne olursa olsun bu saçmalıkların kaynağı Aksaray Mebusu Besim Atalay Bey'in "*Bektaşilik Sırrı*"⁸ adındaki kitabına saldırmak amacı taşımaktadır. Halbuki Besim Atalay Bey, bu kitabı neşrettiği zaman böyle aşağılık bir hücumla uğrayacağını hayal bile edememiştir. Bilakis idealist bir Türk gibi Bektaşiliği milli bir mezhep ve tarikat kabul etmiş ve bunu ispat ederek Türklüğün gelecekteki ışığına büyük bir hizmet etmiştir. Bunun yanında Bektaşiliğin – milliyet nokta-i nazarından – Türklük olduğunu ve Türklerin bununla bu tarikatın tarihiyle edebiyatıyla iftihar edebileceklerini ilan etmiştir (DA, MGM, 86/567-4, 2).

Bu gerçeklerin anlatılması Türklüğün medar-ı iftihar olan Bektaşilik düşmanları için kahredici bir darbe olduğundan asırlarca halifeler ve Emeviler tarafından kabul edilmemiştir. Böylece Bektaşiliğin hasımları uydurdukları yalanlar ve iftiralar ile neşriyata başlamışlar ve bu iğrenç neşriyatla kendilerini gülünç duruma düşürmüşlerdir. S. Luzat, mektubunda bu neşriyatı yapanların gülünç duruma düşmesinin sebeplerini on maddede belirtmiştir. Mektubun sureti şöyledir:

- 1- *Bektaşilik bütün o bi-mana müfteriyattan münezzeh ü pak ü namus üzerine müesses bir tarikatdır.*
- 2- *Bektaşiliğin insani vü hakiki akideler üzerine müesses bir tarikat olduğu bütün erbab-ı ilm ü iz'anın neşriyatıyla ve bu tarikatın müntesibin-i efazılasıyla müsbit ü ma'lumdur.*
- 3- *Bektaşilik tarihiyle vekayi-i adidesiyle müsbit olduğu gibi –insaniyeti medid asırlar zarfında kan deryalarında yüzdüren cehl ü taassuba rağmen nüsha-i kübra tecellisine mazhariyeti ile ekmel-i mahlukat olan insani, esatir ü hurafattan kurtararak kendisine hukuk-ı insaniyesini tanıstırılmış, keşf-i hakaik ve meyl-i maaliye ait kabiliyet-i tabiiyesini hüsn-i istimale salih bir hale isal etmiştir.*
- 4- *Bektaşilik en ulvi, en insani bir gayeyi takip ettiği için asırlarca cehele vü mutaassıbın tarafından müntesibini zulm ü işkenceye uğramış ve kendilerinin ağızlarına kurşun dökdürölmek gibi engizisyon mezalimine rahmet okutacak fecayie tahammöl etmişler ve daima Türklüğün i'tila-yı millisine sarf-ı makderet eylemişlerdir.*
- 5- *Bektaşilik fahr-i kainat hazret-i Muhammed aleyhi's-selam ve ehl-i beytine tamamıyla sadık ve İslamiyet-i hakikiyenin tealisine hadim olduğundan daima ma'hud İshak Hoca ve hempasının iftirasına kurban olmuş ve bu müftereyatın hitamı beklenir ve ümid edilir iken "cumhuriyetçilik" maskesi altında görünerek*

8 1882 – 1965 yılları arasında yaşamış olan Besim Atalay, Türk dili çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Kaleme aldığı birçok eserle ilim dünyamıza pek çok katkıda bulunan Atalay, "*Bektaşilik ve Edebiyatı*" adlı bir eser yazmıştır. Bu eseri yazabilmek için yaklaşık on yıl çalışmış, birçok kişiyle görüşmüş, ulaşımı zor olan uzak köy ve yaylalara kadar gitmiş ve nadir bulunan belgelere erişmiştir. Atalay, eserinde Bektaşilikteki ayin ve erkenlar hakkında genel bilgiler vermektedir. Bunun yanı sıra, Bektaşilerin ilk karşılaşmalarında birbirlerini tanıma yöntemlerini, kaşığı sofraya ters koymamaları veya kapı eşliğini çiğnememeleri, sakal ve bıyık bırakmaya verdikleri önem, cem esnasında sunulan rakı ve şarabın sunulma ve içme şekilleri gibi günlük hayata ilişkin ayrıntıları da sıralamaktadır. Ayrıca nikah, boşanma, kadınların tesüttürü, cenaze, misafirperverlik, namaz ve niyaz gibi dini ve içtimai konuların Bektaşî anlayış ve yaşayışındaki yerlerini de tespit etmeye çalışmıştır. S. Luzat, mektubunda Besim Atalay'ın eserinin "Bektaşî Sırrı" isminde olduğunu yazmasına rağmen Bektaşî Sırrı isimli eser Ahmet Rifkî'nin 4 ciltten oluşan eseridir. S. Luzat mektubu yazarken bu iki yazarın eser adlarını karıştırmış ve Besim Atalay Bey'in "Bektaşilik ve Edebiyatı" adlı kitabını "Bektaşî Sırrı" olarak yazmış olmalıdır. Bkz. Besim Atalay, Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340; Ballı, Hasan Hüseyin. "Besim Atalay'ın 'Bektaşilik ve Edebiyatı' Adlı Eseri Hakkında Bazı Değerlendirmeler". e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi 4/2 (Aralık 2011), 49-61.

birkaç milyon ebna-yı cinsinin en mukaddesatına, harim-i ismetlerine tecavüz eden “Büyük Gazete” muharriri vicdanında zerre kadar bir azab hissetmeyerek Bektaşilerin müfteris hayvanat-ı vahşiyeden daha eşna’ olduğunu söylemek istemiştir ki bu müfteriyatın hiçliği isbata bile değmez zannındayız.

- 6- *Türklüğün i’la-yı şeref ü istiklaline her vakit çalışarak bu yedi asırlık mücadele devresinde cihat-ı İslamiyet tarafından hiçbir zaman namus ve ahlak düşmanı addedilmiş olan Bektaşilik bütün hükema, fuzala ve erbab-ı tedkik ü iz’an ashabından bani-i ahlak ve müessis-i namus olduğu işad edilen bu tarikat-i nazenini “Büyük Gazete” muharriri tarafından deni bir surette telvis edilmek istenmesi muharririn ahlak düşkünlüğüne ve bu ahlaqsızlığı gazetesinin revacına hasretmesine bağışlıyoruz.*
- 7- *Yirminci asır medeniyetinde tervic-i meram u menafi’ için belki her vasıtaya mübah nazarıyla bakılıp tahvil olunsu bile müntesibininin kısım-ı azamı Türk evladı olan Bektaşiliğin zevk u fuhs yuvası olduğunu işaa eden muharrir-i makale, fuhsiyat levs ü zilletini mum söndürmek fazihasına kadar tasvir ü tavsif hususunda gösterdiği maharet ü ihtisasa nazaran kendisinin meşhur u maruf mumcu ailesi ahfadından olduğunu aleme fiilen de göstermek istemiştir. Çünkü bütün o tavsif olunan denaetler, alçaklıklar, levsiyat ancak böyle bir mumcu hafidinin mariz ü biahlak ruhunda bulunabilir.*
- 8- *Ahlaktan, insaniyetten tecerrüd etmiş mariz tipin müfteriyatına rağmen Bektaşiler yalnız fırak-ı İslamiyece değil edyan-ı saire erbabınca bile malum olduğu üzere ayat-ı bahiran-ı Kuraniye ile umum enbiya-yı azamca bile gıtabahş derecede rics ü denesten tahir ü mutahhar bulunan hamse-i celile-i al-i abaya, o şecer-i azimü’l-kadr Tuba’ya, o vesile-i urvetü’l-vuska-yı cenab-ı Mustafa’ya şeref-i nisbet ve fart-ı mahabbetle müstehir bir zümre-i celile-i İslamiye’dir. Ve bu hanedan-ı celilü’l-unvana takarrüb etmek ise her halde iffet ü taharet-i bedeniyeye vü ahlakiye ile kabil olunabileceklerini pek iyi takdir ettiklerinden mücadehat-ı kahramananeleriyle her türlü menhiyat u fahşiyattan külliye ü kat’iyen müctenibdirler.*
- 9- *Her türlü levs ü fahşiyatta müberra olan Bektaşilik makamâtını son zamanın çıplak dans salonlarına benzetmek ve böyle çıplak dansözlerin mevcut olduğunu neşretmek ahlaqsızlığın ve iftiranın en çirkin ve iğrenci olduğunu Bektaşilik düşmanları bile pek ala bildikleri ve tasdik ettikleri halde bundan bi’l-iltizam tecahül ile tarihe karışan birtakım zulme ve gulme-i İslamiye’nin amel oldukları rezail ü fuhsiyatı bunlara isnad u tahmile kalkışmak Birkaç milyon Türk’ün namus-ı aileleriyle oynamak demektir ki Türklüğün mücadele-i milliyesi esnasında her türlü muavenet ü teshilat-ı maddiye vü ma’neviyeyi Bektaşilerin esirgemediğini bilen hükümet-i hazırâ ricali buna razı olmamalıdır.*
- 10- *Türklüğü aşiret halinden cihangir bir devlet haline is’ad u i’la hususunda hidmeti tarihen mesbuk olan Bektaşiliği ve son mücadele-i milliyenin kahramanları olan Bektaşileri adab-ı kalemiye vü usul-i münazaraya muhalif ü müstehcen suretlerle hukuk u namuslarına Türk matbuatı sütunlarının vasıta olması Türk muhiblerini dağdar-ı teessür etmekten hali kalamayacağı pek tabii olduğundan cumhuriyetçilik maskesi altında alemlî tehdid eden bu namussuz muharriri ceza-yı sezasıyla tedib buyuracaklarını ümid ederek ref’u takdim-i şükran u ta’zimata mücaseret eylerim.*

3-12-1926 Arnavutluk Meclis-i Müessesat azasın dan Türk ve Bektaşî muhiblerin den S. Luzat (DA, MGM, 86/567-4, 1-2-3)

S. Luzat, mektubunda Bektaşiliğin gazetede yazan bütün o yalan ve iftiralarından uzak ve namus, insani ve hakiki akideler üzerine kurulu bir tarikat olduğunu, bu tarikata mensup bütün ilim erbabı ve feraset sahibi insanların neşriyatlarıyla da bunun bilinen bir gerçek olduğunu belirtmiştir. Bektaşilik, asırlarca cahil insanların taassupları yüzünden zulüm ve işkenceye uğramış ancak daima Türklüğün yükselmesine gayret etmişlerdir. Bektaşilik, Hazret-i Muhammed aleyhi's-selam ve ehl-i beytine tamamiyle sadık ve İslamiyet'in yükselmesine hizmetçidir. S. Luzat mektubunda Harputlu İshak Hoca'nın yazdıklarına da değinmiş ve Bektaşiliğin, Harputlu İshak Hoca'nın ve yandaşlarının iftirasına kurban olduğunu belirterek bu iftiraların bir an önce son bulmasını istemiştir. Ayrıca müntesiplerinin çoğunun Türk evladı olan Bektaşilik makamının çıplak dans salonlarına benzetilmesi Bektaşiler arasında ciddi bir üzüntüye neden olmuştur. S. Luzat, böyle iğrenç bir iftiranın milyonlarca Türk'ün namusuyla oynamak olduğunu ve hükümetin buna razı olmaması gerektiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektubun sonunda Cumhuriyet maskesi altında alemleri rahatsız eden bu muharririn cezalandırılacağını umarak şükranlarını sunmuştur. S. Luzat'ın mektubu Mustafa Kemal Paşa, tarafından görülmüş ve gereğinin yapılması için talimat verilmiştir. Ancak S. Luzat'ın mektubundan sonra Büyük Gazete'deki yazı dizisinin uzun bir süre daha devam ettiği görülmektedir. Maalesef muharririn yazıları nefret üzerine kurulmuş ve Bektaşileri halk arasında dışlatma politikası gütmüştür. Neredeyse her yazının başında Bektaşilerin ne kadar ahlak düşkün olduğu ve onlardan uzak durulması gerektiğinin altını çizmiştir. Büyük Gazete'nin bu yazı dizisi dönemin basınında herhangi bir şekilde de eleştirilmemiş ve başka bir gazetede söz konusu da edilmemiştir. Bu süreç Bektaşiler için bazı yanlış algıların gelişmesine ve toplum nezdinde küçük düşmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda S. Luzat'ın, Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektup, gazete muharririne ve Türklüğün yükselmesi için çalışan Bektaşiler hakkındaki küçük düşürücü yazı dizisine karşı anlamlı bir cevap teşkil etmiştir.

Sonuç

Bu makalede Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından itibaren Bektaşiler hakkında yapılan yayınların, Bektaşiler üzerindeki etkisi ele alınmıştır. II. Mahmut'un saltanatı sırasında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Bektaşiler dini akidelerinden dolayı sorgulanmaya başlamışlardır. S. Luzat'ın mektubu göstermektedir ki özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Bektaşiler hakkında yapılan yayınlar, onlar hakkında söylenen sözler 1926 yılına hatta günümüze kadar gelmiştir. Bektaşiler tarikatlarının yasaklanmasından kısa bir süre önce Bektaşiler takva ehilleri olarak tarif edilirken yasağın ardından fesatçılar olarak tanımlanmışlar ve haklarında pek çok yayın yapılmıştır. Nitekim Bektaşiliğin zaman zaman din düşmanı, sapkınlık, Sünni karşıtı, İslam düşmanı, dinsizlik olduğu şeklindeki ifadelerin çoğunluğu Bektaşilik hakkında bilgi eksikliğinden veya eskiden günümüze kadar gelen söylentilerin gerçek olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Bektaşiler hakkında ciddi anlamda yapılan araştırmalarda Bektaşiler hakkındaki söylentilerin bazen gerek devlet eliyle yaptırılmış yayınlara atfedildiği bazen de bu yayınları takip ederek Bektaşiler hakkında gereği kadar araştırma yapmayan yazarlar tarafından kaleme alındığı görülmektedir. Bektaşiler hakkında yazılanlar ve dilden dile gelerek anlatılan olaylar Bektaşilere kendilerini ikinci plana itilmiş, toplum tarafından dışlanmış hissini yaşatmıştır. Bu durum Bektaşiler tarafından oldukça kırılanlıkla karşılanmış bunun karşılığında kendilerini savunma, kendilerini anlatma gereği duymuşlardır. Her şeye rağmen Hz. Muhammed ve ehl-i beyte olan saygılarını dile getirerek, Hacı Bektaş-ı Veli'nin sevmeye,

sevilme, hoşgörü, kardeşlik, insanlık, ayıplamama düsturunu yol edindiklerini ve tarih boyunca Türklüğe hizmet ettiklerini belirtmişlerdir. Büyük Gazete’de yazılanlar üzerine de Bektaşiler kendilerini bir kez daha ifade etmek zorunda kalmış, kendilerinin namus ve ahlak düşmanı, sapkın tarikat olarak gösterilmelerinden rahatsızlıklarını dile getirerek bu densizliği yapanların bir an önce cezalandırılmasını istemişlerdir. Büyük Gazete’nin Bektaşiler hakkındaki yazı dizisinde muhakkak ki incelenmesi gereken pek çok konu bulunmaktadır. Ancak bu makalenin konusu yazı dizisi olamayıp S. Luzat’ın mektubu olduğu için daha çok mektup üzerinde durulmuştur.

Kaynaklar

- Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet. XII. Dersaadet*. 1309.
- Ahmed Lütfi Efendi. *Tarih-i Lütfi. I. İstanbul*. 1290.
- Aşıkpaşazade Tarihi*. İstanbul: Tarih-i Osmani Encümeni Neşri. 1332.
- Atalay, Besim. *Bektaşilik ve Edebiyatı*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1340.
- Ballı, Hasan Hüseyin. “Besim Atalay’ın ‘Bektaşilik ve Edebiyatı’ Adlı Eseri Hakkında Bazı Değerlendirmeler”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (Aralık 2011), 49-61.
- Baykara, Tuncer. “Osmanlı Reformunun İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve İlk Tatbikat”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 10/1 (Haziran 1995), 1-11.
- Çift, Salih. “1826 Sonrasında Bektaşilik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (Ocak 2003), 249-268.
- Eğri, Osman. “Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşilik”. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 24 (2002), 113-132.
- Esat Efendi. *Üss-i Zafer*. İstanbul, 1243.
- Gündoğdu, Cengiz. “Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşiliği Tanımlamaya Dair Bazı Parametreler / Some Parameters about the Definition of Haji Bektashi Veli, Bektashism”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1 (2012), 1-16.
- Hüseyin Vassaf. (tsz.). *Sefine-i Evliya-yı Ebrar Şerh-i Esmar-ı Esrar*. Süleymaniye Ktp., Yazma Başışlar, nr. 2305-2309.
- İnalçık, Halil. *Devlet-i Aliye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar I*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- İshak Efendi. *Kaşifü'l-Esrar ve Dağı'ul'l-Eşrar*. İstanbul, 1295/1878.
- Karakulak, Merve, XVI. Yüzyılda Amasya’da Kızılbaşlık Hareketlerinin Toplumsal Yansımaları, Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 109, (Mart 2024), 31-48.
- Kocaova, Kutlu Altay. “İttihad ve Terakki Cemiyetinin Alevilik ve Bektaşilikle İlişkisi”. *Uluslararası Hacı Bektaş Veli ve Takipçileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Ocağı Yayınları, 2020.
- Küçük, Hülya. *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Maden, Fahri. *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2010.
- Maden, Fahri. “Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73, (Nisan 2015), 173-202.
- Mehmed Neşri. *Neşri Tarihi I*. haz. Mehmet Altay Köymen. Ankara, 1983.
- Mutlu, Şamil Mutlu. *Mehmed Daniş Bey ve Eserleri, Yeniçeri ocağının kaldırılışı ve II. Mahmud’un Edirne Seyahati*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994.
- Öz, Gülağ. *Yeniçeri-Bektaşî İlişkileri ve II. Mahmut*. Ankara: Uyum Yayınları, 1997.
- Sezer, Hamiyet. “Yeniçeri Ocağının Kaldırışının Taşraya Yansıması (1826-1827)”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19/30 (Mayıs 1997), 215-238. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000112.
- Sezgin, Abdülkadir. *Hacı Bektaşî Veli ve Bektaşilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Şirvanlı Fatih Efendi. *Gülzar-ı Fütûhat (Bir Görgü Tanışının Kalemile Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılışı)*. haz. Mehmet Ali Beyhan. İstanbul, 2001.
- Taşgın, Ahmet vd. “Hazım Agah Efendi ve Osmanlı Devleti Hakimiyeti Son Dönemi Irak’ında

Bektaşî Tekkelerini Anlattığı Mektubu". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 96 (Aralık 2020), 263-318.

Uymaz, Türkan. "Sûfî Tabakat Kitaplarından 'Sefîne-i Evliya-yı Ebrar, Şerh-i Esmar-ı Esrar' da İsmi Geçen Müsikişinaslar". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7/5 (2018), 328-356. <https://doi.org/10.15869/itobiad.479373>.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı I*. Ankara: TTK Basımevi, 1988.

Yıldız Aybak, Sebile. *Millî Mücadele'ye Muhalif Bir Cemiyet: Tarikat-i Salahiye Cemiyeti ve Distolcular (1920-1925)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2024.

Extended Abstract

Hacı Bektaş Veli, who came from Horasan to Anatolia in the 13th century, established a lodge in Sulucakarahöyük and made significant contributions to the Turkification and Islamization of Anatolia through the dervishes he trained there. The dervishes educated in this lodge spread Bektaşî thought to regions beyond Anatolia. Within the Ottoman Empire, Bektaşîs experienced a stable period until the early 19th century, except for the Kalender Çelebi revolt. However, due to some Bektaşî leaders' support for the Janissary revolts and their close relations with Tepedelenli Ali Paşa, the state's view of the Bektaşîs changed during the reign of Sultan Selim III. The Janissaries were seen as one of the biggest obstacles to reforms, and in 1826, during the reign of Sultan Mahmud II, the Janissary Corps was abolished, and Bektaşî lodges, which had been responsible for the spiritual training of the Janissaries, were closed. During this period, some works aimed at discrediting Bektaşîlik began to be published. Among the most well-known are Esat Efendi's "Üss-i Zafer" published in 1827 and Şirvanlı Fatih Efendi's "Gülzar-ı Fütûhat."

During the reigns of Sultan Abdülaziz and Sultan II. Abdülhamid, Bektaşîs did not face major difficulties, but books and pamphlets about Bektaşîlik began to be republished. During this period, examples include Harputlu Hoca İshak Efendi's "Kaşîfü'l-Esrar ve Dafîü'l-Eşrar" published between 1874-1875, and Ahmed Rif'at's "Miratu'l-Makasîd Def'i'l-Mefasîd," published in 1876 as a response to anti-Bektaşî books.

Bektaşîs played a prominent role in the First World War and the National Struggle period. However, even after the war ended and despite the closure of lodges, dervish houses, and tombs by a law on November 30, 1925, negative publications and propaganda about Bektaşîlik continued into 1926. This study examines a letter written by S. Luzat, a member of the Albanian Assembly, to Mustafa Kemal Atatürk, in response to a series of articles titled "Bir Bektaşî Babasının Hatıratı: Bektaşî Tekkesinde Senelerce Neler Gördüm" (Memoirs of a Bektaşî Dervish: What I Saw in the Bektaşî Lodge for Years), published in the *Büyük Gazete* in 1926, which contained claims unrelated to the truth about Bektaşîlik.

In his letter, S. Luzat emphasized that Bektaşîlik is a tariqat based on integrity, humanity, and true principles, contrary to the falsehoods and slanders in the newspaper. He stated that, despite centuries of persecution and torture due to ignorance and bigotry, Bektaşîlik has always strived to promote Turkishness and is completely devoted to Prophet Muhammad and his family, serving the cause of Islam.

S. Luzat also addressed the writings of Harputlu İshak Hoca, stating that Bektaşîlik had fallen victim to the slanders of Harputlu İshak Hoca and his supporters and called for an end to these false accusations. He noted that comparing the Bektaşî lodge to naked dance halls had caused a serious rift among Bektaşîs and tainted the honor of millions of Turks. Expressing his distress over this situation, S. Luzat hoped that the government would be sensitive to these disgusting slanders and that the perpetrators would be punished. He concluded his letter with gratitude to Mustafa Kemal Atatürk, hoping that the propagandist would be held accountable under the Republican government. Following this letter, it was observed that the series in *Büyük Gazete* continued for a long time, with the writer's articles being filled with hatred and aiming to marginalize Bektaşîs in public opinion. Most of the articles emphasized the moral depravity of Bektaşîs and advised avoiding them.